

УЮШГАН ЖИНОЯТЧИЛИК ТУШУНЧАСИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10442643>

Рахимов Нариман Иброхимович

Ўзбекистон Республикаси ИИВ ТҚД,

Тезкор қидирув хизмати бошлигининг ўринбосари, полковник

Аннотация

Мақолада уюшган жиноятчиликнинг тушунчаси, турлари ва ўзига хослиги, унга қарши курашишнинг халқаро ҳуқуқий нормалари ва уларни такомиллаштириш юзасидан турли олимларнинг фикрлари, шунингдек уюшган жиноятчиликка қарши курашишнинг айрим жиҳатлари ёритиб ўтилган.

Калит сўзлар

Уюшган жиноятчилик, трансмиллий, давлат, жиноят, уюшган гуруҳ, уюшма, фикр, тушунча, ҳамкорлик.

Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ва сиёсий соҳада амалга оширилаётган барча ислохотлар ўз моҳиятига кўра инсон манфаатларини ҳар томонлама таъминлашга қаратилгандир. Жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида амалга оширилаётган давлат сиёсати ҳам инсон манфаатларини ҳимоя қилишни ўз олдига мақсад қилиб қўйган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев «Биз Ўзбекистонда олиб борилаётган давлат сиёсатининг марказида инсон ва унинг манфаатларни таъминлашни устувор вазифа деб белгиладик» [1], – деб таъкидлаганлар.

Аmmo шунга қарамай мамлакатимизда инсон манфаатлари учун олиб борилаётган туб ислохотларга тўсқинлик қилувчи салбий омиллар ҳам мавжуд бўлиб, бундай омиллардан бири уюшган жиноятчиликдир.

Уюшган жиноятчилик шуниси билан хавфлики, у жиноятчиликнинг ҳар қандай турида мавжуд, яъни ҳар қандай жиноятчилик якка ҳолда ва уюшган ҳолда содир этилиши мумкин. Шу сабабли, уюшган жиноятчиликка таъриф беришдаги ёндашишларни ягоналаштириш асосий вазифалардан бири ҳисобланади.

Уюшган жиноятчилик тушунчасига турли давлатларда ва турли тадқиқотчилар томонидан турлича таърифланиб келинмоқда. Шу сабабли

мазкур муаммони ўрганишда асосий масалалардан бири “уюшган жиноятчилик” тушунчасига тўғри тариф бериш ҳисобланади. Уюшган жиноятчилик тушунчасига тўғри тариф бериш орқали биз ушбу муаммога қарши курашишга тўғри ёндошимиз мумкин.

Уюшган жиноятчилик тушунчаси ёритиш учун дастлаб уни ўзига хос хусусиятлари ва аломатларини ёритиш, кейинчалик эса уни содир этилиш усулларини аниқлаштириш лозим бўлади. Бу эса бизга уюшган жиноятчилик бошқа жиноятчиликдан нимаси билан фарқ қилинишини кўрсатиб беради.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ушбу муаммонинг муҳимлигини таъкидлаб, уюшган жиноятчиликни "инсоният учун янги чақирик ва таҳдидлар"дан бири деб ҳисоблайди [2].

2000 йил 15 ноябрда БМТнинг “Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши кураш тўғрисида” конвенцияси имзоланиб қабул қилинган ва мазкур конвенция 2003 йил 30 август куни Ўзбекистон Республикаси томонидан ратификация қилинган ҳамда Ўзбекистонда 2004 йил 8 ноябрь куни қонуний кучга кирган.

Ушбу конвенциясида [3] "уюшган жиноятчилик"нинг тушунчасига алоҳида таъриф берилмаган бўлсада, Конвенциянинг 2-моддаси уюшган жиноий гуруҳнинг таърифини ўз ичига олади ва унинг белгиларини очиқ беради унда "уюшган жиноий гуруҳ" - маълум вақт давомида мавжуд бўлган ва бир ёки бир нечта оғир жиноятларни ёки ушбу Конвенцияга мувофиқ деб топилган ҳуқуқбузарликларни содир этиш, бевосита ёки билвосита, молиявий ёки бошқа моддий манфаат олиш мақсадида биргаликда ҳаракат қиладиган уч ёки ундан ортиқ шахслардан иборат тузилган гуруҳ деб таъриф берилган.

Ушбу таъриф "трансмиллий уюшган жиноятчилик" тушунчасига таъриф бериш учун асос бўлиб, унинг белгиларини санаб ўтиш орқали Конвенциянинг 3-моддасида келтирилган ва жиноят трансмиллий хусусиятга эга эканлигини кўрсатади, агар:

- а) бир нечта давлатларда содир этилган бўлса;
- б) у бир давлатда содир этилган бўлса, лекин уни тайёрлаш, режалаштириш, бошқариш ёки назорат қилишнинг муҳим қисми бошқа давлатда амалга оширилади;
- в) бир давлатда жиноий гуруҳ (жамоа) томонидан содир этилган бўлиб, ўз жиноий фаолиятини бир неча мамлакатларга тарқатган бўлса;
- д) у бир давлатда содир этилган бўлса, лекин унинг асосий оқибатлари бошқа давлатда содир бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят қонунчилигини таҳлил қиладиган бўлсак, бирон бир Ўзбекистон Республикасининг қонунларида уюшган жиноятчиликка таъриф берилмаган. Аммо жиноят кодексининг 29-моддаси 4-қисмида: “Икки ёки ундан ортиқ шахснинг биргаликда жиноий фаолият олиб бориши учун олдиндан бир гуруҳга бирлашиши уюшган гуруҳ деб топилади” ва 5-қисмида “Икки ёки ундан ортиқ гуруҳнинг жиноий фаолият билан шуғулланиши учун олдиндан бирлашиши жиноий уюшма деб топилади”, деб уюшган гуруҳ ва жиноий уюшмаларнинг таърифи берилган [4].

АҚШ қонунчилигида уюшган жиноятчиликни «қимор бизнеси, фоҳишабозлик, судхўрлик, гиёҳванд моддалар савдоси, меҳнат муносабатлардаги рэкет ва бошқаларни ўз ичига олган (аммо фақат бу билангина чекланиб қолмайдиган) ноқонуний товарларни етиштириб берадиган ва ноқонуний хизматлар кўрсатадиган юқори даражада шаклланган қаттиқ тартиб-интизомга риоя қиладиган, конспиратив, жамоа (ассоциация) аъзоларининг қонунга зид фаолият, деб кўрсатилган [5].

Германия полиция мутахассислари уюшган жиноятчилик яъни, “...бир неча (кўпчилик) шахсларнинг жиноий (жазоланадиган) ҳаракатлар содир этишга қаратилган кўп ҳолларда замонавий инфратузилмалардан фойдаланиш орқали иложи бориша қиска муддатларда катта даромад қозониш мақсадида кўзланган меҳнат тақсимолига асосланган, ғаразли, онгли равишда, узок муддат давом этувчи биргаликдаги фаолияти” деб таъриф берилганлар [6].

Ҳуқуқшунос олим В.Д.Малковнинг фикрига кўра, уюшган жиноятчилик уюшган жиноятларнинг ажралмас мажмуидир, чунки бу алоҳида жиноятлар гуруҳли, уюшган бўлиши мумкинлиги [7] таъкидлаб ўтилади.

Ҳақиқатдан ҳам уюшган жиноятчиликни маълум бир жиноят тури сифатида кўриш нотўғри бўлади. Чунки жиноятчиликнинг ҳар қандай тури уюшган гуруҳ томонидан содир этилиши мумкин ва бундай ҳолда уюшган жиноятчилик сифатида қаралади. Яъни гиёҳвандлик, терроризм, экстремизм, товламачилик, талончилик, иқтисодий жиноятлар ва бошқа бир қатор жиноятларга уюшган ҳолда содир этилса уюшган жиноятчилик сифатида қаралади.

И.В. Годунов уюшган жиноятчиликни "жиноий йўллар билан бойиш мақсадида жиноий ва касбий асосда кўшлаб жиноятлар содир этиш кўринишидаги доимий характердаги уюшган жиноий фаолиятдан иборат салбий ижтимоий ҳодиса" деб ҳисоблаган [8].

Юқорида келтириб ўтилган уюшган жиноятчиликка таърифлардан фикримча Уюшган жиноятчилик – маълум бир соҳа ёки халқаро миқёсда доимий равишда жиноятлар содир этиш орқали моддий манфаат кўриш, жиноий гуруҳ аъзоларининг аниқ вазифалари олдиндан режа асосида тақсимланган, иерархик тузилишга эга бўлган, жиноий ташкилотдир.

Умуман олганда жиноятчиликнинг энг хавфли турларидан бири бу уюшган жиноятчилик бўлиб, жиноятчиликнинг бу тури ҳар қандай давлатни ва унда яшаётган фуқароларни хавфсизлигига таҳдид соладиган асосий хавфлардан бири ҳисобланади. Шу сабабдан ҳар қандай давлат томонидан уюшган жиноятчиликни таг томири билан йўқ қилиш бўйича кескин чоралар белгиланмас экан, мазкур давлатда фуқароларнинг ҳукуматга нисбатан ишончсизлиги ортиб боришига ҳамда давлатда коррупция, давлат ва фуқаролар мулкани талон тарож қилиниши каби салбий ҳолатлар кучайиб кетишига ва бунинг оқибатида давлат бошқарув тизими таназзулга учрашига олиб келади.

Аксарият ҳолларда уюшган жиноятчилик ғоявий ёки сиёсий мақсадларни олдига қўймайди. Улар ҳукуматни эгаллашга ҳам интилмайдилар, балки ҳукумат вакилини ўзларига содиқ бўлиши ёки ўзларининг жиноий фаолиятларига тўсқинлик қилмасликлари учун уларни “сотиб олишга” интиладилар.

Бугунги кунда уюшган жиноий гуруҳларнинг асосий мақсади моддий фойда топишдан иборат бўлиб, улар ўзларининг жиноий фаолиятларидан олинган даромадлари орқали фуқаролар орасида обрў эътибор қозонишга эришиб, ўзларининг турли масалаларни ҳал қилишда имкониятларини юқори эканлигини кўрсатишга уринадилар.

Жиноят оламида танилган уюшган жиноятчилик вакиллари ўзларини ҳашаматли уйларда, қимматбаҳо автомашиналарда юришлари ва шу орқали турли тадбирларда фуқаролар орасида кўзга ташланиб юришлари билан ажралиб туриб, орттирган обрўлари орқали фуқаролар орасидаги турли олди берди ва бошқа муаммоларни кўча ечимлари орқали ҳал қилиб эвазига улуш олиб келишлари бугунги кунда кўп учрамоқда.

Айнан шу хусусиятлар кўпчилик ёшларни уларга интилишларига ва уларга ўхшаб осон пул топиб ном қозонишлари интилишларига сабаб бўлмоқда.

Ёшлар томонидан дастлабки этапларда ўзларининг тенгдошлари ёки яшаш ҳудудларидаги тенгдошлари орасида кўзга кўринишга ёки обрў

топишга интилишлари орқали турли ҳуқуқбузарликларни содир этишлари орқали жинойт оламига кириб келиш ҳолатлари учрамоқда.

Бунда ёшлар томонидан гуруҳ бўлиб бирлашишлари ва оқибатда гуруҳбозлик жинойтларини содир этилишига олиб келиш ҳолатлари учрамоқда.

Уюшган жинойтчиликка қарши самарали курашиш давлатдаги ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идораларнинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади.

Бирон бир ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоранинг ёки бирон бир давлатни якка ҳолда уюшган жинойтчиликка қарши курашиши ўзининг самарасини бермайди. Чунки уюшган гуруҳлар ўзларининг жинойий фаолиятларини амалга оширишда хорижий давлатлардаги шериклари ёки давлат ичидаги бошқа гуруҳлар билан ўзаро ҳамкорликни йўлга қўядилар ва бу ҳолларда якка ҳолда ҳаракатланиш самарасиз ҳисобланади.

Хулоса қилиб айтганда, бугунги кунда уюшган жинойтчилик қамрови ва кўламига кўра ҳам географик ҳам иштирокчилар сонига кўра тобора кенг кулоч ёймоқда. Шунинг учун, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар томонидан уюшган жинойтчиликка қарши курашишда давлат бошқарувининг барча ўзига хос ахамиятга эга ташкилотлари ва уларнинг мансабдор шахслари билан, шунингдек хорижий давлатларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралари ва халқаро ташкилотлар билан ушбу йўналишда кенг қамровли ҳамкорликни йўлга қўйиш, мавжуд ҳамкорлик самарадорлигига эришиш учун турли усул ва воситалардан кенг фойдаланиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси. 2022 йил 20 декабрь. <https://president.uz/uz/lists/view/5774>.

2. Доклад Группы высокого уровня по угрозам, вызовам и переменам ООН «Более безопасный мир: наша общая ответственность», 2004.

4. Ўзбекистон Республикасининг кодекслари. I жилд. – Т.: “Адолат” ҳуқуқий ахборот маркази, 2018. – 672 б.

5. Закон США 1968 года о контроле над преступностью и безопасностью на улицах (англ. Omnibus Crime Control and Safe Streets Act) даёт другое определение. (Организованная преступность. Под ред А.И.Долговой, С.В.Дьякова. М: 1993. С 146-147.

6. Осипкин В.Н. Организованная преступность.-СПб.,1998. С. 13.
7. Малков В. Д. Криминология: Учебник / Под ред. М., 2004.
8. Годунов И.В. Транснациональная организованная преступность в России. Автореф.8 дис... д-ра юрид. наук. Рязань, 2002. С. 24.
Таштемиров А. А. Ахборот технологияларидан фойдаланиб содир этилган фирибгарликни фoш этишда тезкор ходимларнинг терговчи ва суриштирувчилар билан ҳамкорлигининг айрим жихатлари //Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS). - 2022. - Т. 2. - №. 12. - С. 156-164.
9. Таштемиров А. А. Техник криминалистик экспертиза - ахборот технологиялари орқали содир этиладиган жиноятларни фoш этишнинг асосий омили сифатида //O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. - 2023. - Т. 2. - №. 21. - С. 12-19.
10. Таштемиров А. А. Ахборот технологиялари орқали содир этиладиган жиноятларни фoш этишнинг ҳуқуқий ва ташкилий жихатлари //World of Science. - 2023. - Т. 6. - №. 6. - С. 169-175.
11. Таштемиров А. А. Некоторые аспекты изучения модели управленческой деятельности в органах внутренних дел. - 2022.
12. Таштемиров А. А. Ахборот технологиялари орқали содир этилган фирибгарлик жиноятларига қарши курашиш самарадорлигига эришишнинг ҳуқуқий ва ташкилий жихатлари //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. - 2022. - Т. 2. - №. 12 Special Issue. - С. 35-40.
13. Таштемиров А. А., Калауов С. А. Ёул ҳаракати хавфсизлиги ривожланиш концепциясининг истиқболлари ва киберхавфсизлигини таъминлаш зарурати //barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. - 2022. - Т. 2. - №. 8. - С. 245-250.
14. Таштемиров А. А. и др. Ижтимоий тармоқлар орқали содир этилаётган жиноятларга қарши курашиш чора-тадбирлари //Models and methods for increasing the efficiency of innovative research. - 2023. - Т. 2. - №. 21. - С. 24-31.
15. Таштемиров А. А. Фирибгарликка имкон берувчи шарт-шароитлар ва ушбу турдаги жиноятларга тайинланадиган жазо тизимининг ўзига хослиги //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. - 2022. - Т. 2. - №. 10 Special Issue. - С. 42-48.
16. Таштемиров А. А. Ёулларда ҳаракатланишни тартибга солишнинг ҳуқуқий жихатлари ва бу борада технологиянинг ахамияти

//siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 2. – С. 111-115.

17. Таштемиров А. Кибержиноятчилик ва унинг ўзига хос шаклланиш давлари //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2023. – Т. 2. – №. Maxsus son. – С. 133-139.